

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.

Katedra slovenského jazyka a komunikácie, Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela

Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica

Oponentský posudok

habilitačnej práce PhDr. Petra Karpinského, PhD.

Analýza rukopisného spevníka Karola S. Szeredaya

*Zpjevanky zemplinských Slovanů v okolí Michalovském s ohľadom na jazykovú interferenciu
a kontamináciu*

Predložená habilitačná práca Dr. Petra Karpinského predstavuje zaujímavú analýzu rukopisnej zbierky ľudových piesní K. Szeredaya pod názvom *Zpjevanky zemplinských slovanů v okolí Michalovském*. Rukopisná zbierka predstavuje vzácny historický, kultúrny, etnografický, ale aj dialektologický materiál. Predmetom analýzy sa stalo hľadanie odpovede na otázku, či daný rukopis možno považovať za spoľahlivý prameň aj z pohľadu dialektológie, teda či materiál zachováva normu stredozemplínskeho nárečia.

P. Karpinský hľadal odpovede dôslednou analýzou piesňového korpusu po jednotlivých jazykových rovinách. Z tohto faktu vyplynulo aj prirodzené členenie na jednotlivé kapitoly. Práca pozostáva z deviatich kapitol, autor venuje pozornosť výskumom zaoberajúcich sa zeplínskym nárečím, predstavuje osobnosť a dielo K. Szeredaya v kontexte doby, charakterizuje samotnú zbierku po obsahovej a žánrovo-tematickej stránke. Samotná analýza historických textov pozostáva z veľmi dôkladného rozboru pravopisnej, morfolologickej a slovotvornej stránky. Predposledná kapitola je venovaná zaujímavému pohľadu na dielo cez sociálnu deixu a jej vyjadrenie v jednotlivých textoch.

Hneď na úvod treba podotknúť, že práca je napísaná na dobrej úrovni, jednotlivé rozborý sú precízne a oceniť treba aj širší (či široký) kontext dobových informácií, konfrontácie s dielami a názormi zviazanými s analyzovanou problematikou. Preto jednotlivé postrehy a otázky budú viazané priamo k jednotlivým kapitolám a častiam práce.

K problematike najstarších výskumov východoslovenských nárečí, ktoré realizoval Alois Vojtěch Šembera, treba poznamenať, že tieto výskumy mali bezpochyby veľký význam a hoci (z nášho dnešného pohľadu a poznania) chybné názory, zohrali veľmi pozitívnu úlohu. Preto konštatovanie: „[z]dôraznenie genetického vzťahu východoslovenských nárečí s poľštinou a ukrajinčinou sa v neskoršom období ukázalo ako problematické, predovšetkým zo strany poľských jazykovedcov a politikov, ktorí týmto spôsobom chceli dokladovať územný

nárok na túto časť Slovenska.“ na s. 14 je síce pravdivé, ale práve hľadanie argumentov proti názorom poľských jazykovedcov a predovšetkým politikov podnietilo vznik množstva pozoruhodných štúdií (predovšetkým mladých) jazykovedcov J. Stanislava, E. Paulinyho, E. Jónu, L. Nováka, J. Orlovského a ďalších. Dokazovanie „slovenskosti“ východoslovenských nárečí na najstarších nárečových podobách – toponymách, sa stalo podnetom pre vznik monumentálneho diela V. Šmilauera – *Vodopis starého Slovenska* (1932). Ale nielen chybným názorom A. V. Šemberu, ale napr. aj S. Czambľa, ktorý zastával podobný názor o pôvode východoslovenských nárečí vo svojich dielach *Slováci a ich reč*, 1902 a *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*, 1906 došlo k výraznému záujmu vyvrátiť ich omyly.

Zaradenie nárečového variantu ľudovej piesne Kopala studienku (*Kopala studzinku*) na začiatok prvej časti zbierky *Zpjevanky zemplinských slovanů v okolj Michalovském* bolo zo strany Karola S. Szeredaya zámerom alebo išlo o náhodu?

Pri čítaní (resp. analýze) mien informátorov Karola Szeredaya (s. 33), predovšetkým pri nejasnom, menej čitateľnom zápise, môžeme pri predpokladanej podobe mena vychádzať zo súčasného stavu slovenských priezvisk – existuje podoba *Urban* (< OM. Urban) a jeho varianty *Urbán*, *Urbánik*, *Urbančok*, *Urbančík*, *Urbančák* atď. (Majtán, M. – Naše priezviská, 2014, s. 65). Podoba *Urbem* sa na Slovensku nevyskytuje ani v súčasnej antroponymii (neobsahuje ju ani Databáza priezvisk na Slovensku z r. 1998).

Oceniť treba aj komparáciu obsahovej a formálnej stránky piesní zozbieraných K. Szeredayom s podobami piesní zozbieraných J. Kollárom, resp. polemizovanie P. Karpinského s Kollárovými nesprávnymi lokalizáciami piesní na základe ich nárečovej podoby (napr. na s. 42).

Vo štvrtej kapitole analyzuje P. Karpinský pravopisnú stránku Szeredayovej zbierky piesní. Ako sám konštatuje, táto zbierka vznikla po prijatí Štúrovho pravopisu a aj po následnej hodžovsko-hattalovskej reforme. Napriek tomu Szeredayov pravopis nezodpovedá ani jednej prijatej norme. Treba pripomenúť, aký pravopisný „marazmus“ vládol po všetkých reformách v druhej polovici 19. storočia – autori písali bernolákovčinou, štúrovčinou, reformovanou štúrovčinou, kralickou češtinou, kultúrnymi podobami slovenčiny, dialektami a ďalšími variantami spomínaných systémov. K. Szereday je ukážkovým príkladom tohto obdobia. Ale v súvislosti s hľadaním odpovedí na to, čo bolo pre K. Szeredaya vzorom pre jeho ortografický úzus, tiež sa prikláňam k názoru habilitanta, že jeho úzus inklinuje k staršiemu česko-bratskému pravopisu, ako o tom svedčia veľmi podrobné rozbory používania jednotlivých grafém v rukopisnej zbierke, predovšetkým zaznačovanie kvantity vokálov (pozri s. 64). V tejto kapitole treba oceniť široký teoretický záber P. Karpinského, pretože dôslednú analýzu

a zdôvodnenie používania jednotlivých podôb grafém u K. Szeredaya mohol urobiť len podrobným porovnaním pravopisných princípov u L. Štúra, M. Hattalu, či česko-bratského pravopisu, čo výborne zhrnul v prehľadnej tabuľke na s. 67.

V piatej kapitole venuje P. Karpinský pozornosť distribúcii hlások v piesňovej zbierke K. Szeredaya. Podobne ako v predchádzajúcich kapitolách ide o precíznu analýzu frekvencie jednotlivých hlások doložených príkladmi z piesní. Hláskovú distribúciu a hláskoslovné javy predstavuje P. Karpinský nielen z hľadiska zemplínskych nárečí, ale prihliada na aj na situáciu v šarišských nárečiach, v dobovej češtine a kreujúcej sa spisovnej slovenčine v období po hodžovsko-hattalovskej reforme. Niektoré hláskové javy však korešpondujú nielen s nárečím, ale aj s inými zdrojmi, ktoré kontaminovali Szeredayove zbierky. Ako sa dá odlíšiť nárečová podoba od kontaminácie češtinou pri zvýšenej distribúcii „hlásky /u/ v analyzovaných textoch je spôsobená aj výskytom gramatickej morfémy **-u** oproti celoslovenskému **-m** v 1. osobe sg. prez. slovies (*pasu, Nepugdu*)“ (s. 75)? A to isté platí aj pri existencii dlhých vokálov (s. 76) – tu však už nemusí ísť len o kontamináciu češtinou.

Šiesta kapitola je venovaná morfolologickej stavbe Szeredayových spievaniiek, v ktorej autor analyzuje päť flektívnych a plnovýznamových slovných druhov. Bolo by zbytočné v posudku opäť pripomínať, že aj v tejto kapitole dokazuje P. Karpinský svoju minucióznosť opretú o komparáciu vtedajších normatívnych diel. Pri morfologických (alebo iných) odchýlkach od normy zemplínskeho nárečia spôsobených kontamináciou si však musí človek položiť hypotetickú otázku „ako vnímali tieto porušenia normy čitateľa piesní?; vnímali K. Szeredaya ako autora, ktorý vniesol tieto odchýlky do textov piesní?“. Hľadať menný tvar radovej číslovky *sedem* „obsiahnutý v propriu *Sedmohrad (Nosj pod gazykem Šedzmohradskú zradu* [49]) (s. 161) nie je potrebné. Túto číslovku vnímame len v prípade, že si všímame etymologickú stránku propria. Proprium vstupuje do komunikácie ako hotový prvok, ktorého sémantická stránka nezohráva žiadnu úlohu, takže ani pri morfolologickej analýze nemôžeme brať do úvahy túto stránku. Môžeme pokladať tvar *husy* (pieseň č. 184 na s. 237, analyzované na s. 128 v súvislosti s číslovkami a na s. 135 analyzované v súvislosti so slovesami) za kontamináciu češtinou?

Poslednou kapitolou práce je zaujímavý pohľad na zbierku ľudových piesní K. Szeredaya modernou optikou – cez sociálnu deixu. P. Karpinský analyzuje rôzne typy sociálnej deixy vyjadrenej prostredníctvom označenia partnera alebo partnerky, ktoré môžu vyjadrovať rôzne druhy vzťahov – od neutrálnych až po silne emocionálne. Vysoký výskyt rodných mien, ktoré dominujú aj v zbierkach piesní K. Szeredaya, pretrvával aj v nasledujúcich storočiach (pozri poznámku č. 144 na s. 164) – meno *Ján* bolo najfrekvencovanejšie aj v roku 2000 (Krško,

Jaromír (nie Jaroslav, s. 166): Frekvencia rodných mien na Slovensku. In: Slovenská reč, 66, 2001, s. 20), potom nasledovalo meno *Jozef, Peter, Štefan*, medzi ženskými menami dominovali mená *Mária, Anna, Zuzana*. Z hľadiska sociálnej deixy je však dôležité osobitne hodnotiť oficiálnu (neutrálnu) podobu rodného mena a jeho hypokoristické varianty (aj z hľadiska teritoriálnych nárečových podôb). Podobné rozdielne postavenie má sociálna deixa aj v závislosti od tvaru v nominatíve alebo vo vokatívne.

V súvislosti s propriami mám ešte jednu otázku do rozpravy - dochádza v analyzovanom diele K. Szeredaya ku kontaminácii šarišským alebo liptovským nárečím, prípadne češtinou aj pri propriách, ktoré sú súčasťou piesní?

K posudzovanému textu habilitačnej práce P. Karpinského by vzniklo mnoho ďalších otázok. Boli by to však otázky k jednotlivostiam a to nie je cieľom tohto posudku. Prácu a doterajšie pôsobenie Dr. Karpinského treba hodnotiť a vnímať v globále. A z tohto aspektu pôsobí táto práca presvedčivo, autor v nej dokazuje dlhodobý záujem o problematiku vývinu a dejín jazyka, výskumu dialektov. Z práce je zrejmý jeho široký záber v odbornej (historickej i súčasnej) literatúre z tejto oblasti.

Habilitačnú prácu *Analýza rukopisného spevníka Karola S. Szeredaya Zpjevanky zemplinských Slovanů v okolí Michalovském s ohľadom na jazykovú interferenciu a kontamináciu* habilitanta PhDr. Petra Karpinského, PhD. **odporúčam** prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe **odporúčam udeliť akademický titul docent** v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **slovenský jazyk a literatúra**.

Banská Bystrica 28. 5. 2020

prof. Mgr. Jaromír Krško, PhD.
oponent